

3

**СТРАТЕГИЈА
ИШЧЕКИВАЊА
АТАНТИЗМА**

"Чување" српског народа

Михаиловић се од почетка определио за чекање, за пасиван отпор окупатору. Одређивао је некакво време чекања, до тренутка кад окупатор изгуби све битке „на главним фронтovima", кад се почне повлачити из земље, па да његови четници „узму власт". То је део тзв. стратегије ишчекивања, односно стратегије атантизма, коју је Михаиловић везивао за тобожње чување српског народа! Како би то практично изгледало: имати оружане снаге (одреде), живети у шуми и насељима, а не борити се против окупатора, његовог терора и пљачке! Окупатор не би ни у тим условима трпео оружане формације, па и кад га не нападају. Та стратегија ишчекивања и „чувања српског народа" једноставно је била и погрешна и погубна поготово што је Михаиловић своје одреде, односно војску, усмерио искључиво против свог „главног непријатеља" - народноослободилачких одреда, односно Народноослободилачке војске Југославије. У условима насталим сломом Краљевине Југославије, српски народ, и не само српски, могао се успешно бранити једино борбом против окупатора и терористичких банди и шовинистичких, квислиншких оружаных формација. Још пре почетка народноослободилачке борбе, непријатељ, односно окупатор и јаке терористичке организације као што је била усташка војна организација која је у априлу 1941. године преузела власт у Хрватској под директним окриљем окупатора, биле су „одсвирале посмртни марш" српском народу! У својим погромима на територији Хрватске и Босне и Херцеговине усташки терористи смртно су почели прогонити српски народ, После окупације земље, већ у мају и јуну, почели су усташки покољи српског народа у Хрватској и Босни и Херцеговини - масовно клање Срба, бацање живих у јаме, паљење насеља. Била су то права физичка истребљивања народа. На стотине, хиљаде, десетине хиљада Срба усташе су, у хајкама или наводним мобилизацијама, хватале, сабирале у логоре, везивале једне за друге, одводиле пред јаме, ту их клаале или живе бацале у дубоке поноре. Десетине јама у Лици, Банији, Кордуну, у Босни и Херцеговини постале су мучилишта и гробнице српског живља. Тамо је већ почело тотално физичко истребљивање. Дакле, то је већ био сигнал за борбу - за спасавање српског

наппта (и пт/гиу к п т гл/ пппггнкргта итти V КгтдгаЈл/ н^ Пггггг

дуну, 6. маја усташе су извршиле масован покољ Срба. У селу Вељима и суседним селима код Служа, побиле су 520 Срба; 29. јуна у селу Присоју код Сиња убиле су 94 лица, па их бациле у јаму Голубинку. Из Вировитице и околине истерано је око 4 хиљаде Срба у Босну! Крајем јуна из Ливна и суседних села усташе су бациле 160 Срба у Пролошку јаму, а затим у друге јаме код села Рујна, Челебића, Градине за месец дана побиле су и бациле у јаме преко 1.000 Срба. Крајем тог месеца усташе су у Глини и у тамошњој цркви убиле преко 2 хиљаде Срба...

Били су то покољи - до истребљења!¹

Заједно са истребљивањима почели су масовни прогонни, присилна исељавања. Онај ко је успео да добије неки докуменат о исељавању у Србију прогонитељи су на њему уписивали клаузулу: „Без права повратка“!...

Немци окупатори добро су памтили како су њихови очеви - освајачи Србије 1914-1915. г. - били тучени од Срба бранилаца. Сад су тражили да им се освете. Немци, односно Аустријанци, као освајачи, још од почетка Првог светског рата геноцидно су истребљивали српски народ. Командант 9. аустроугарског корпуса, августа 1914. године, поред осталог, наређивао је својим трупима пред инвазију на Србију:

„Рат нас води у једну непријатељску земљу која је насељена становништвом испуњеним фанатичном мржњом према нама, у земљу Јде се убиства, као катастрофа у Сарајеву, славе као јунаштво. Према том становништву свака хуманост је излишна и штетна... Ко у овом случају буде милостив, тај ће најстроже бити кажњен...“

Све становништво које се нађе ван насељених места треба на лицу места убијати...“

Познато је да је генерал-фелдмаршал Кајтел, начелник штаба немачке Врховне команде, по личном Хитлеровом налогу, 16. септембра 1941. издао злочиначку наредбу да се убија 100 Срба за једног погинулог Немца, односно 50 за једног рањеног. На процесу ратним злочинцима у Лајпцигу, после завршеног 2. светског рата, Кајтел је изјавио да је првобитно, у концепту наредбе, било назначено да се стреља 10, односно 5 Срба за једног Немца. Међутим, Хитлер је лично тим бројевима дописао по једну нулу! У другој наредби, коју је издао генерал Беме, заповедник немачких снага у Србији, септембра 1941. године, дословно стоји:

„Србија је у марту ове Јодине срамно појазила уЈовор о пријатељству са Немачком, да би с леђа напала немачке трупе, које су се прикупљале против Грчке.“

*Као олуја прошушњала је земљом немачка одмазда,
Ми смо се свим снагама морали окренуши новим, крупним ци-
љевима.*

*То је за Србију био знак за нови усанака, у коме су као жриве
пале стотине немачких војника. Ако овде не посматрамо свим
средствима и са највећом безобзирношћу наши ће се Тубици пе-
њају до неизмерности.*

*Ваши је задаћа да прокрстарице земљом, у којој се 1914. Тоди-
не постоје лила немачка крв услед подмуклости Срба, му-
шкараца и жена..."²*

Дакле, Немци су много памтили. Памтили су поразе својих оче-
ва и дедова нападајући Србију 1914. И тражили освету. Отуда сурово
звуче речи ратног злочинца Бемеа: „Ви сте осветници тих мртвих”!

У таквим условима политика чекања, односно „стратегија ипче-
кивања”, атантизма, била је против српског народа. Значила је оставити
га на милост и немилост усташама и Немцима, којима су се ускоро при-
дружили и Италијани - окупатори и Мађари у Војводини, Бугари у Ср-
бији. Чекати „неко боље време”, односно кад савезници победе било је
погубно за српски народ. У таквом ратном вихору који је значио гено-
цид за Србе, чекати „боље време” била је издаја српског народа.

Британски мајор Бој: „Кад се савезници искрцају на Балкан свеједно нам је да ли ће нам прићи Недић, Антонеску или Михаиловић”

Како су савезници из Антихитлеровске коалиције гледали на
Михаиловићево чекање, односно, на стратегију ишчекивања сликови-
то сведочи реферат, већ споменут у овом раду, председнику емигрант-
ске Владе др Слободану Јовановићу (он је био и заступник министра
„војске, морнарице и ваздухопловства”), који је написао шеф Војног
кабинета мајор Живан Кнежевић 29. децембра 1942. године. Кнеже-
вић у том „реферату” наводи оцену коју је о Михаиловићевој „strate-
гији ишчекивања” дао енглески мајор Питер Бој „један од главних у
Сервису Г. Мастерсонат” (Балкански одељак Британске управе за
специјалне операције - 80Е):

*„...Кад се савезничке Шрупе буду искрцале на Балкану, онда је
нама свеједно да ли ће нам прићи Недић, Антонеску или Ђене-
рал Михаилу. Она кр брзи гар пати”³*

И касније, у више прилика, савезници, нарочито савезнички команданти (генерал Харолд Вилсон и други) опомињали су Михаиловића на погубност његове „стратегије ишчекивања“, на утопију његове пасивности према окупатору и колаборације с њим. Чак су га, у време кад се његов положај и опстанак опасно дрмао, наводили да „нешто учини“, тестирали га, готово молили, али Михаиловић је остао до краја пасиван према окупатору, а активан против народноослободилачке борбе, великим делом заједно са окупатором или уз његову помоћ. Таква „стратегија ишчекивања“, атантизма, неминовно је Михаиловића водила у пропаст. И одвела га је - у колаборацију са окупатором. Од британског штићеника више од две године, постао је партнер окупатора, како је својевремено оценио проф. др Јован Марјановић. Та оцена је апсолутно тачна.

Свој покрет Михаиловић је замислио и формирао као покрет отпора. Декларисао се против капитулације, против окупације, за савез са западним савезницима. Тако је, с тим циљевима, и почео окупљати своје четнике чије ће формације касније назвати Југословенска војска у отаџбини. Многе његове присталице, далеко највећи број официра и подофицира који нису допали заробљеништва, исто тако су пришли Михаиловићевом покрету да би се ослободили окупације и обновили Краљевину Југославију. И окупатори, Немци, од почетка су га ценили као пробританског човека, човека противника Немачке. Али, касније се, кроз много осцилација и ломова, и Михаиловићев став мењао. Иако је Немце сматрао својим непријатељима, ступао је с њима, као окупаторима, у савезе за заједничку борбу против „непријатеља број један“ - народноослободилачког покрета. Кад им је одговарало, Немци су са Михаиловићем (његовим подручним командантима, а уз његову сагласност и руковођење), склапали споразуме о заједничкој борби, давали му оружје, муницију. Кад им Михаиловић није одговарао као савезник, кад његове јединице „сврше задатак“ или га траљаво обаве, Немци су га прогонили, разоружавали његове јединице и упућивали их у логоре, а и њега уцењивали.

Да ли су се четници икад тукли против Немаца? О тој „борби“ четника против Немаца прављене су, лажном пропагандом, обманама, преварама, невероватне „славопојке“! А правих борби било је веома мало, тако да су оне готово занемарљиве. И то само у јесен 1941. године, у време кад су четници око два месеца, били у лабавом савезу са Врховним штабом Народноослободилачких партизанских одреда Југославије у периоду, приближно, септембар-октобар. То су заједничке борбе на опседнутом Краљеву, у борбама за ослобођење Крупња, Лознице и напада на Крушевац и нека доуга места V Гпб™ V™

дини 1943. било је неколико мањих четничких сукоба са Немцима при пролазу кроз Пријепоље и у Вишеграду, али ускоро после тога уследили су четничко-немачки писани споразуми о заједничким борбама тих истих четника и Немаца против непријатеља „број један” - Народноослободилачке војске Југославије! Све друго је занемарљиво, јер се састојало, како сведоче и четнички документи, у ситним препадима на мања немачка одељења, групе војника или возила - у првом реду „ради пљачке”! Нема, апсолутно нема, чиме да се похвали четнички покрет - да се борио против окупатора.

Михаиловић је од почетка, од краја 1941. године, недвосмислено најављивао своју стратегију атантизма, чекања „бољих времена”. У цитираном записнику са његових преговора са Немцима у Дивцима, Михаиловић је изричито изјавио:

„Нећемо се борити проШив Немаца, па ни онда ако нам ова борба буде наметнуШа!”

Његов блиски сарадник и учесник у тим преговорима, мајор Александар Мишић, син славом овенчаног војводе Живојина Мишића у Првом светском рату, „допунио” је свог команданта:

„Ми вам нећемо биШи неверни!”

Ускоро после састанка у Дивцима, још док га Немци нису јурили по Равној гори почетком децембра, Михаиловић је 30. новембра донео писмену одлуку о легализацији четника, о „спуштању” у немачке гарнизоне и заједничкој борби против партизана, с којима је 16. новембра био потписао споразум о ненападању. У свом „чуеном говору” - анти-савезничком испу у Горњем Липову код Колашина, фебруара 1943. године, такође већ цитираном, Михаиловић је потврдио ко су му непријатељи (окупатори су му последњи у његовој „стратегiji”), како је навео пуковник Бејли у свом извештају влади Велике Британије:

„...ЉеТови непријатељи су: парШизани, усШаше, Муслимани и ХрвШи. Кад буде свршио с њима, онда ће се окренути Немцима и ИШШалијанима...”⁴

Михаиловићев делегат Врховне команде пуковник Јеврем Симић „Дршка” и капетан Никола Калабић, командант тзв. Горске гарде, после потписивања и петог споразума са Немцима у селу Гујачићу код Ваљева, 27. новембра 1943. године издају наређење у коме се изричито каже „да се Немци и припадници немачке оружане силе не смеју нападати па ни разоружавати...”! Одмах иза тога Михаиловић шаље радиограм свима, у коме каже, поред осталог: „... Американци-

ма и Енглезима (односи се на војне мисије В. Британије и САД, прим. Ј.Р.) ништа не говорити о борбама са комунистима. То сакријте". У једном ранијем радиограму, од 7. новембра 1943. године, Михаиловић наређује „одмах по пријему овог наређења..." да се нападају комунисти свуда и на сваком месту: *„Нападајте их док се боре против окупатора. Савезници нам овај став одобравају..."*! И тада, као и ко зна колико пута раније, или касније, Михаиловић обмањује своје четнике да „му савезници тај став одобравају". Никад му савезници то нису одобравали. Напротив, толико пута су га опомињали да заједно са другим родољубима борцима усмери све снаге у борби против окупатора.⁵

Постоји мноштво Михаиловићевих наредби, расписа, телеграма у којима он лично забрањује било какве акције против Немаца. У депешама од 10. децембра 1943. године Михаиловић наређује команданту Расинског корпуса Драгутину Кесеровићу да „постоји утврђена линија према окупатору, од које неће одступати, па макар шта било, све док не дође до инвазије Балкана". Исто тако, писао је 26. јуна 1943. године:

„Наша општа акција везана је за отпиту инвазију, а инвазија од нас не зависи"! Од својих фаталних канона, од слепој држања стратегије ишчекивања, атантизма, није се мојао ни померити. Докле је то ишло види се из извештаја једног Михаиловићевог команданта среза: „Ни један наш метак није испашен на окупатора иако се у свим крајевима наше отаџбине воде ојорчене борбе са окупатором на живот и смрт. Цела Југославија је упаљена, само је наша Србија мирна, у целој Србији најмирнији је био наш срез".

Један од ретких напада на немачке транспорте извршили су четници команданта Рудничког корпуса капетана Драгомира Топаловића 2. септембра 1944. године - на воз који је превозио немачке војнике и љотићевце, док је стајао у Угриновцима, недалеко од Љига. Већ 4. септембра је поводом те „глупости" гневно интервенисао мајор Драгослав Рачић, депешом Дражи у којој је тражио Топаловићеву смену:

„ Топаловић је другој (септембра) напао воз у Угриновцима и одвео Марисава Петровића (команданта 5. пука СДК, прим. Ј.Р.) и начелника окруја крушевачкој. У борби на овом месту изјинуло је 7 Немаца и рањено 72, а Топаловић је имао 10 мртвих. Топаловић је и на два места порушио пругу. Због овога нам је јутрос саопштена депеша Јенерала Фелбера, да се обу-

сшава свака муниција за све наше јединице, па чак и она коју дају преко Недића и Раковића. Два батаљона у Чачку (Љотићевци, прим. Ј.Р.) одбила да учествују у акцији, док се Марисав не пуси. Молим Вас, хитно наредите да се Марисав и начелник из Крушевца врате одмах, а Топаловић да се смени, јер његове Глупости нам онемогућавају рад и директно служе комунистима...

Дакле, тражење смене са командног места зато што се неко, капетан Топаловић, усудио да нападне окупатора! Због Топаловићеве „глупости“ код Михаиловића је протествовао и Драгиша Васић, Михаиловићев заменик, човек који је још од маја 1942. године изричито подржавао Михаиловићеву стратегију атангизма. Бојећи се борби против окупатора и устанка говорио је: „Питање дисциплине од највеће је важности и зато што би разуздане и недисциплиноване масе могле да изазову преурањен устанак од чега се треба чувати као од живе ватре“. На већ поменутом саветовању са командантима 22. јула 1942. године у Зимоњића кули код Автовца у Херцеговини, Михаиловић је изјавио да је краљевска - емигрантска влада вршила на њега притисак „да распали герилски рат против трупа осовине на Балкану“, а да је он, наводно, одговорио „да учешће Срба у борби може да буде разматрано када се Британци и Руси буду нашли у суседним државама Мађарској и Бугарској...“ Крајем 1942. године четнички командант Радмило Грђић пише Петру Баћовићу о суштини четничке стратегије чекања. Нападе на Италијане Грђић је сматрао „почетком катастрофе српског народа на подручју НДХ и потпуног слома наше четничке организације и целокупне наше акције на овом подручју“.

Михаиловић одбија захтев генерала Александра да руши комуникације Београд-Солун и тражи бомбардовање Београда

Апел генерала Харолда Александра, савезничког команданта штаба за Средњи Исток, односно за Средоземље, 2. септембра 1942. године, упућен Михаиловићу за заједничку борбу остао је без одјека. Александер је, у време припрема за велику противофанзиву на египатско-либијској граници против немачко-италијанских снага, упутио захтев Михаиловићу да његове снаге врше „највеће могуће диверзије на комуникацијама на правцу Београд - Солун“, како би било омета-

но снабдевање немачких трупа у Африци. Британија је дотада слала доста обилату помоћ Михаиловићу, у Србију, поред осталог и експлозив, и логично је било очекивати да од њега тражи да угрози главну комуникацију кроз Моравско-вардарску долину којом теку стотине железничких композиција немачког ратног материјала на југ. Међутим, од тог захтева није било ништа. Михаиловић је све одлагао, изврдавао и уз помоћ емигрантске владе у Лондону, правдао се да он може да извршава наређења само свог врховног команданта - Краља Петра II, као и да неће да буде изложен немачким репресалијама. Ту тезу је, преко емигрантске владе, подупирао и упорно бранио шеф војног кабинета мајор Живан Кнежевић, а прихватили су је председник те владе др Слободан Јовановић, као и цела влада. Треба рећи како има историчара који тврде да је др Слободан Јовановић неколико пута, истина увек млако и неодлучно, опомињао Михаиловића да предузме и изврши дејства која је тражио генерал Александер, али је Михаиловић и даље остао неактиван. Међутим, суштина је била у томе што је већина четничких одреда у Србији (изузев неколико штабова и мањих јединица) била легализована и код Недића и код Немаца. Михаиловић није хтео своје одреде да повлачи из легалног у илегално стање. Јер, да их је извукао из легалности морао би да поведе борбу против окупатора, а то се није могло уклопити у стратегију атантизма.

Михаиловићеву пасивност и вечито „чекање“ из јесени 1942. године, а и касније, добро одсликава и његов телеграм од почетка октобра те године који је упутио једном од његових команданата, Предрагу Раковићу. У телеграму је, поред осталог, Михаиловић писао:

„Етлези ће нам увек слати што више експлозива. Њихове намере су Провидне. Ми Јледамо своју рачуницу. Не можемо обуставити експлозив, јер ће уз њега долазити оружје. Експлозив ће нам требати за ручне бомбе, јер ћемо њима и камама наоружати варошке јединице. Подвалићемо им оПет“.

У то време Британци су били добро обавештени о томе да Михаиловић не изводи оружане акције против окупатора. Један извештај на ту тему треба споменути и коментарисати. Централа 50Е у Лондону средином новембра 1942. године завршила је „процену ситуације у Југославији“, у којој је наведено: да је Михаиловић „повремено извештавао о саботажама на железничким пругама, а једном о подметању мине, но ти извештаји - осим оног о подметању мине - нису били потврђени ни из ког другог извора, а кад би ти извештаји и били истинити, нема доказа да су оно о чему се у њима говори извршиле снаге генерала Михаиловића.... Досад нити смо од наших официра за везу при-

мили брзојаве о каквим саботажама генерала Михаиловића, нити смо примили извештаје да се он бори против осовинске војске".

И мајор Хадсон, који је као британски официр за везу, истина, био у некој врсти немилости код Михаиловића (мада га је Британац и волео и подржавао) у 1942. години послао је доста података - о Михаиловићевој неборбености и вечитом чекању. У опширном прегледу ситуације на ратипгима у Југославији Хадсон је у вези са Михаиловићевим неизвршавањем налога генерала Александра о рушењу комуникација у Србији јављао: „Лично сам убеђен да би ове четничке групе у Србији могле организовати саботаже на железничким пругама тамо где Немци не би били у стању да предузимају мере одмазде према српским селима... На моје захтеве да се предузимају диверзантске акције великих размера, генерал и његова околина одговарају да је већ пола милиона Срба погинуло у борби против Осовине и да се они не могу излагати опасности репресалија".

Једноставно речено, Михаиловић је своју стратегију ишчекивања, односно стратегију атантизма претворио у прави дефетизам. Његове трупе нису водиле борбу против окупатора. Нису ни изводиле саботаже и диверзије на комуникацијама. Наш еминентни историчар др Јован Марјановић у једном поглављу своје књиге „Дража Михаиловић између Немаца и Британаца", бавио се питањем Михаиловићевих извештаја, односно телеграма: какав је њихов садржај, шта они казују или доказују. Марјановић у закључку констатује да су ти телеграми били без садржаја, празни. Он наводи да је британски амбасадор при Влади Краљевине Југославије био обавештен 9. септембра 1942. године од стране БОЕ да су Михаиловићеве телеграми потпуно без садржаја, управо садржаја какав се очекивао. Даље Марјановић каже:

„На пример од 1. августа до 7. септембра 1942. године било је примљено 250 телеГрама. Од тога: 22 су се односила на имена која се стављају под слово „3” (заклати), 27 се односило на прилоге за унапређење, 33 у вези са одликовањима, 43 имена људи „које су убили комунисти”, 26 - четничке „операције”. То је 125 празних телеГрама. Остали: 11 политичке садржине за С. Јовановића, 38 - обавештења о немачким, италијанским и бугарским активностима, 40 - разна обавештења из земље и 10-разно”.¹

Кад се, макар делимично сагледа како су се „борили Михаиловић и његови четници, какве је отпоре давао свим иницијативама за акције, није тешко закључити да је био пасиван. Примера ради, тре-

ба навести један мало познат податак о томе да је Михаиловић, док је заступао и спроводио стратегију чекања и „чувања српског народа“, тражио савезничко бомбардовање Београда и то у јесен 1942. године! То су показала истраживања др Јована Марјановића. Управо својим телеграмом 857 од 25. октобра 1942. године Михаиловић је тражио од председника Владе Краљевине Југославије др Слободана Јовановића да „поради на организовању бомбардовања Београда из ваздуха“. Михаиловић и његови четници нису се борили против окупатора, али су тражили да то савезници чине уместо њих. То је било ништа друго до бацање прашине у очи и савезницима и председнику Владе др Слободану Јовановићу. Тако Михаиловић постаје неславни рекордер који је једини из окупиране Југославије тражио бомбардовање Београда - из ваздуха! (Узгред буди речено, у последње време поједини историчари, већином квази историчари и појединци политичких супер необјективних профила, за савезничко бомбардовање Београда на православни Ускрс 1944. године оптужују Тита, врховног команданта Народноослободилачке војске Југославије, што нема никаквих, ама баш никаквих основа у расположивим историјским изворима).⁸

Дуго, веома дуго су трајале Михаиловићеве подвале и савезницима и југословенској емигрантској Влади о тобожњој борби против окупатора. Буквално, дуго их је вукао за нос. Ипак, и томе је морао доћи крај.

Крајем 1942. године радиостаница „Слободна Југославија“, која је своје вести емитовала из Совјетског Савеза, доносила је више вести и извештаја о борбама јединица НОВ и партизанских одреда, а исто тако и доста проверених инфорамција да се Михаиловићеви четници не туку против окупатора, већ су заједно са њима у истом фронту против народноослободилачког покрета. За илустрацију ондашњег стања на „четничким фронтовима“ вреди навести један „разговор угодни“, одржан 22. децембра 1942. године између помоћника британског министра спољних послова Орм Сержента и његовог колеге - помоћника министра спољних послова емигрантске владе Владимира Милановића. У извештају којег је Милановић поднео својој влади, између осталог, пише:

„ Сер Орм Сержент ми је рекао са равнодушношћу и цинизмом, да су комунистички мноґо активнији од ґенерала Михаиловића, да се сад једино они боре у Југославији, да се овај већ од октобра Прошле Јодине више не бори, што отежава моґућности сузбијања совјетске Пропаґанде Против ґенерала Михаиловића...

На моју примедбу да је активност ђенерала Михаиловића једно време била сведена на, и о узајамном споразуму наших и ен-Јлеских надлежних круТова - некање, и да је ђенерал у последње време врло активан у борби прошив окупашОра, Сер Орм ми је са исШим цинизмом одТоворио да Та чуди да је икад неко са ен-Тлеске сШране моТао да се сложи да ђенерал Михаиловић умањи акШивносш, да му уопшШе није познашо да се ђенералови чеШ-ници боре..."⁹

Треба се подсетити да су Британци знали да је Михаиловић још октобра 1941. године почео да тражи путеве и начине да се приближи Немцима, да се с њима бори против партизана (о чему је овде већ било речи). Знали су и за многе споразуме Михаиловићевих командана-та - склопљене по његовом изричитом одобрењу. И разумљиво је што нису хтели више да одржавају такво стање. Британци су одлучили да уместо мајора Хадсона, који није уживао поверење Михаиловића, у Михаиловићеву Врховну команду упуте Стенли Бејлија, генерал-штабног пуковника, очекујући да ће овај човек од угледа и ранга имати већи утицај и постићи успешније резултате. Процењено је да ће један ауторитативан Британац успети да утиче на Михаиловића да води макар какав отпор против окупатора. Бејли се 25. децембра 1942. године падобраном спустио на Сињајевину, недалеко од Колашина, од-носно Горњег Липова где се налазила четничка Врховна команда. Много година после рата, Бејли је овако описао свој долазак код Ми-хаиловића:

„Као препоруку носио сам писма минисШра сиољних послова и врховноТ заповедника за Средњи ИсШок, у којима је Михаило-вић упозорен на чињеницу да је у њеТовом властиШом инШересу да шШо пре да највећи моТући допринос ратном напору. Упр-кос свим покушајима није ми пошло за руком да сличне препо-руке добијем и од краља ПеШра II од јуТословенске владе, али сам заШо носио неслужбене препоруке које су ми дали неки Ми-хаиловићеви лични пријатељи и колеТе официри који су у Шо време боравили у Каиру

Сама чињеница да влада и краљ Петар II нису упутили никакве поруке Михаиловићу да учествује у борби против окупатора, показу-је да су се сви слепо држали стратегије атантизма. То ће се временом показати погубним и по краља, и по владу и по самог Михаиловића.

Пуковник Бејли није успео да било шта промени у Михаилови-ћевом понашању. Напротив, био је сведок његовог антисавезничког испада у Горњем Липову крај Колашина, када је Михаиловић прогла-

сио за пријатеље Италијане и Немце, а Велику Британију сврстао међу непријатеље српског народа! Како је већ наведено, уследили су и дипломатски демарши од стране Черчила и Идна, али је и даље Михаиловић терао по своме. Ипак, савезници су настојали да га приволе на отпор окупатору и тражили престанак колаборације са Италијанима. Упућивали су и своје војне мисије у поједине Михаиловићеве команде, нарочито у Србији. Једна од тих првих мисија спустила се падобранима на Копеоуник, 20. априла 1943. године коју су сачињавали капетан Роберт Вејд, наредник Џорџ Мор и југословенски наредник Данило Белић, а четницима је бачено наоружање и друга опрема. Истовремено, у близини Приштине спуштена је још једна британска мисија коју је предводио мајор Џон Семер. Она је добила задатак да покрене четнике да врше саботаже у косовским рудницама и на комуникацијама. На Копеоуник је 23. маја спуштена још једна мисија (мајор Нил Селби и југословенски наредник Петар Ферештетски). Том приликом четницима је дотурено и 10 митраљеза, 4.000 метака, 250 ручних бомби, веће количине експлозива и санитетских потреба. Селбијева мисија је имала задатак да помогне четницима да изводе рушење комуникације на Ибру и Морави. У подручје Хомотљских планина и у рејону Ђердапа спуштене су две мисије: прва 18. априла (мајор Ерик Гринвуд на челу) а друга 23. маја 1943. године (мајор Џеспар Рутем). Ове мисије су планирале да приволе четнике на извођење диверзије у рејонима Ђердапа и Борског рудника.¹¹

„Рушење комуникација пропало“

Средином 1943. године (17. јуна) пуковник Бејли и мајор Селби састали су се са Михаиловићем како би заједнички разрадили план рушења комуникација у Ибарској долини, у рудницама Трепче, у Звечану и на аеродрому у Краљеву. Михаиловић је на речима прихватио планове које су предлагали британски официри, али је „својим каналима“ наредио подручним командантима Драгутину Кесеровићу и Жики Марковићу да не слушају Енглеze, а ако баш морају да нешто учине да то буде у близини „турских и арнаутских села“. Мајор Селби је у повратку на Копеоуник покушавао да наговори четнике да нападају Немце. То је Михаиловића толико раздражило да је наредио - да савезничке офицере треба „са пуно пажње и тактике спречавати у овим несавезничким потхватима“. Селби се жалио Михаиловићу да четници не извршавају никаква рушења, а овај је „маневрисао“ да

његови команданти „још нису добили наређења". О томе какво је стање било у четничким редовима и колико су они игнорисали напо-ре савезника на отпор окупатору и рушење комуникација, сведочи писмо пуковника Бејлија упућено Михаиловићу 24. августа 1943. године:

„1. И поред уверења датих мени раније, енглески официр за ве-зу при штабу мајора Ђурића (Радослав, прим, Ј.Р.) још није у сшању да потврди да је мајор Ђурић добио наређење за Шесну сарадњу у нападима на непријатељске комуникације где год карактер месног становништва дозвољава.

2. Напротив, мајор Ђурић тврди да је добио наређење којим му се забрањује свака противосовинска делатност, осим на тере-ну јужно од линије Урошевац- Александровац на бугарској Тра-ници.

3. И поред датих уверавања, мајор Ђурић још није добио наре-ђење за команданта 2. косовског корпуса капетана Марковића у потледу сарадње с мајором Селбијем у нападу на рудник Треп-чу.

4. Мајор Ђурић тврди да је 1. августа о.г. добио наређење да не даје британској мисији извештаје о кретањима непријатељ-ских снага, који су од битне и хитне важности за Врховну ко-манду савезничких трупа на Средњем истоку, иако је раније било договорено да се ови извештаји шаљу непосредно са те-рена у Каиро и преко британске мисије у Приштини.

5. Још нема потврде да је мајор Кесеровић добио наређење у по-тледу сарадње на рушењу саобраћајних објеката у Ибарској клисури.

6. Такође, још нема потврде од капетана Рутема да је мајор Пилетић добио наређење у потледу напада на борске руднике.

1. Мајор Ђурић се сада бори против партизана на својој тери-торији са 3.000 бораца наоружаних од стране Врховне команде на Средњем истоку за време прошла три месеца" А²

У том стању четничког чекања и тоталне пасивности, мајор Селби, по одобрењу своје команде из Каира, покушао је да, са капета-ном Робертсоном, пређе у Јастребачки партизански одред. У том тра-гању Селби је заробљен, а Робертсон је успео. Али, Михаиловић је и њега осудио на смрт! Он је 15. септембра 1943. године наређивао свим четничким командантима у Србији:

*„Пошто изгледа да је Робертсон, иначе наши држављанин Радосевић, победио комунистима, те, ако Га ухватите - умлатите Га. Али и о томе никоме не причајте, већ само нас известите“.*¹³

Селби је у Гестапоу у Београду убио двојицу стражара СС-оваца, али је и он смртно погођен.

Британци су били упорни да натерају четнике на отпор окупатору, да их извуку из колаборације. Подигли су и ниво своје главне војне мисије: на чело је дошао генерал Армстронг уместо пуковника Бејлија. И поред упорног настојања генерла Армстронга да покрене четнике из мртвила, није ни у чему напредовао. Армстронг и Бејли одржали су дужи састанак са Михаиловићем 13. новембра 1943. године на којем су широко разговарали о четницима и њиховој неактивности. После два дана (15. новембра) Армстронг је предао Михаиловићу резиме тог састанка (а упутио га је и савезничкој команди на Блиском истоку), тврдећи да је у западном свету веома тешко схватити четничку неборбеност. Исто тако укорио је Михаиловића да је обузет борбом само против Народноослободилачке војске Југославије, Хрвата и Муслимана и да све то представља губитак за допринос борби коју воде савезници. Скренуо му је такође пажњу на чињеницу да британска војна мисија није добила ни један план за акције четника против Немаца у Србији. Ове Армстронгове тврдње толико су разљутиле Михаиловића да је у писму својој Влади јављао:

„Сматрам да је брџадир Армстронг један од наших великих непријатеља и да са њим нећемо моћи ништа да постигнемо, јер је наклоњен комунистима“.

Нешто раније, 23. октобра Михаиловић је исто тако арогантно писао својој Влади о Армстронгу:

*„Он је обичан поднаредник, као и Бејли, стриктно извршава налоге енглеске политике како је добио инструкције из Каира...“*¹⁴

Тешко је отети се утиску да је Михаиловић веома растрзан човек, прек, суров, чак и у међународним контактима. Крајње је, рецимо, неодмерена тврдња да је генерал Армстронг „један од наших великих непријатеља!“ А Армстронг је ту, међу четницима, са Михаиловићем, види да четници воде искључиво борбу против НОП-а у Југославији. Није онда нимало чудно што у историјским оценама Михаиловића срећемо и овакву тврдњу: „Функционери Форин Офиса ужасавали су се да раде са Михаиловићем као човеком који је само сањао освету и реванш...“¹⁵

Британци „тестирају" Михаиловића...

И поред упорних настојања како британске владе и Команде Блиског истока тако и савезничких војних мисија да покрену Михаиловића са „мртве тачке" чекања резултата није било. Међутим, Велика Британија није посустајала у настојањима да спасе Михаиловића, чак ни после одлуке „велике тројице" у Техерану. Черчил се, у повратку из Техерана, срео са краљем Петром II и саветовао му да се одрекне Михаиловића. Чак и после тога, Британија настоји да „спасава" Михаиловића. Одлучује да га тестира - да му одреди конкретне борбене акције у Србији и одређује рок до када да их изврши, како би стекао макар који поен да може да се каже како се бори против окупатора. Тако генерал Вилсон, тада савезнички командант на Средоземљу, преко генерала Армстронга, 9. децембра 1943. године упућује Михаиловићу депешу:

„1. Слобода којом се Немци служе железничким пругама од Грчке до Београда за превоз Трупа и издржавање истих је неподношљива. Озбиљан прекид имао би важне и далекосежне резултате.

2. Зато се умољавате да, са што мање застоја, извршите два истовремена напада ради уништења:

а) Железничког моста преко Мораве на прузи Сталаћ - Ниш, код Церова, 8 км југоисточно од Сталаћа.

б) Железничког моста на прузи Краљево - Митровица, преко реке Ибра, на месту где се пут за Јошаничку Бању одваја, 141 км северно од Рашке и 7 км јужно од Ушћа.

3) Но што је битно да се ове пруге прекину истовремено, треба Шако да организуете по један споредан напад на сваку пругу на тачкама које за то сматрате подесним, тако да ће се прекид ипак постићи чак и у случају да би један или, пак, оба Главна напада доживела неуспех. Уколико буде могуће, споредни напади треба да буду једновремени са Главним, а у сваком случају морају их непосредно следити.

4) Даље операције које будете извршили Шреба да имају за циљ спречавање оправке и одржавања обеју пруга у сталном саобраћајном прекиду.

5) У току последњих месец дана послали смо вам довољно материјала и експлозива за извршење ових задатака.

6) Молим за извршење до 29. децембра 1943. године.

7) Њ. В. краљ Петар и југословенска Влада обавештени су да сам Вас молио да извршите важне операције"¹⁶

Чак ни на Вилсонову депешу Михаиловић није реаговао. нити је намеравао да нешто учини. Напротив, свој бес је искаљивао на официрима британских мисија. Кад је сазнао да су „велика тројица“ у Техерану одлучила да помажу Народноослободилачку војску Југославије, поштрио је мере против Енглеза. Наредио је (путем посебне инструкције) да се задрже хладни односи, да им се онемогући снабдевање бензином, како би им укочио радио-станице, онда да им се у безнин сипа шећер „али да то нико не примети“ и да се све чува „у највећој тајности“. Армстронг је био потпуно разочаран, па је 17. децембра, пун гнева, упутио Михаиловићу писмо у коме, поред осталог, стоји:

„Да бих рекао да ми није било јако мило кад је на мене пала част да будем изабран да преузем команду над савезничком мисијом при Вашем штабу, омаловажавао бих своје праве осећања. Стијао сам пун наде и предвидео сам доба срећне сарадње и по добрим и по злим приликама, као и многа корисних операција против омрзнутог окупатора.

За време првих недеља моја боравка имао сам част да са Вама конферирем...

Година се брзо примиче свом крају. Гледам око себе да направим преглед онога што је постигнуто против окупатора - непријатеља, а питам себе да ли смо дошли до циља - задатка који смо себи поставили.

Да Јоворим без околишења, дубоко сам разочаран...

Ја бих Вас озбиљно молио, Господине министре, да наредите да се дотичне операције одмах изврше. Уверавам Вас да желим да Вас помоћем, али с обзиром на Ваше стално одбијање да ме примите, осећам се немоћним да то учиним

Дакле, и разочарани генерал Армстронг је покушао да опомене Михаиловића да испуни налоге које му је упутио генерал Вилсон. Међутим, Михаиловић је и даље наставио да робује своме канону - да не ступа у борбу против окупатора док савезници не ступе на тле Југославије.

Колико су британски државни и војни врх били опседнути Михаиловићем и жељом да га сачувају, да га сасвим не напусте, показују и следећи наводи, опет везани за Вилсоново „тестирање“ Михаиловићеве борбености. Британски министар спољних послова Антонн Иди

оставио је занимљиве забелешке из тога времена одмах иза конференције у Техерану. Он је у Каиру, на путу за Лондон, разговарао са генералом Вилсоном, Ралфом Стивенсоном, амбасадором краљевске југословенске Владе и бригадиром Маклином (шеф британске војне мисије код Тита) и, како пише, „дознао за извештаје да Михаиловић не сарађује са британском мисијом и о доказима да бар неки његови подређени раде с Немцима и њиховим марионетама”. У својим мемоарима Идн, поред осталог, бележи:

„Био сам несрећан збој ШоЈа, иа смо премијер Черчил, Генерал Вилсон и ја одлучили да заШпражимо од Михаиловића да изврши једну операцију како бисмо проверили његове намере...”¹⁸

Када се, после краћег времена, вратио у Лондон (22. децембра 1943. године) још одређеније укључио у акцију „тестирања” Михаиловића у погледу његове борбе против окупатора. У писму - плану које је упутио Черчилу, под тачком „б’ Идн пише:

„У случају да Михаиловић одуТовлачи с Шом операцијом, мене би Шребало опуномоћиШи да предам ноту јуТословенском менисШру председнику са следећим садржајем:

’Неколико последњих месеци Генерал Михаиловић се иако је члан једне савезничке владе, показао несклоним да сарађује са Главним командантом за Средњи исШок у предузимању операција против непријаШеља с оружјем и материјалом који му шаље влада ЊеТовоТ величансШва, а осим ШоТа ниједопусШио бриШанским официрима који су додељени његовим снаТама да предузму Шакву операцију. Дobar доказ о Шоме пружа чињеница да су у последњим седмицама целе две немачке дивизије прошле ситурно и неомеШано из Грчке железничком прутом која пролази кроз ШериШорију на којој су смешШене снаТе Генерала Михаиловића. Једна од тих дивизија је оШишла на руски фронтШ, а друТа сада чека у источној ХрваШској. Не само да је Генерал Михаиловић био војно неакШиван проШив непријаШеља, већ је одобравао дирекШну сарадњу својих команданаШа са непријаШељем проШив парШизанскоТ покреШа. О Шој сарадњи Влада ЊеТовоТ ВеличансШва има мношШво доказа. Какви Тод били моШиви Генерала Михаиловића за Шакав сШав, јасно је да се неће посШићи никаква корисна сврха ако Та насШавимо подупираШи. СШоТа је влада ЊеТовоТ ВеличансШва одлучила да повуче своје мисије од његових снаТа и да му пресШане слати залихе и новац.’

Ја бих у исШо време Шребало да будем опуномоћен да обаве-

стим краља Петра о одлуци владе Њејовој Величанства... те да захтевам од њеЈа да уклони Јенерала Михаиловића из јуЈословенске владе и да Ја смени са положаја команданта ЈуЈословенске војске на бојном пољу".¹⁹

Међутим, од свих ових поновљених напора, како британских војних мисија тако и генерала Вилсона, па и Идна и Черчила, није било ништа. Михаиловић је истрајавао као роб своје стратегије атантизма, „чекања", које ће га, поред осталог, одвести у пропаст. Вилсон и Армстронг тражили су рушење мостова на Ибру и Јужној Морави које су у то време, по споразуму са Немцима (Лукачевић, Симић и др.) чували четници! Трагикомично?!

Дакле, Дража је имао озбиљне сукобе са свим шефовима војних мисија Велике Британије у својој команди и то „на лицу места", док су били уз њега. Најпре са Хадсоном, коме је забранио радио-везу са 50Е, односно Великом Британијом, јер је био стално опседнут убеђењем да Хадсон не подржава четнике. Чак га је и буквално отерао од себе. Тако је Хадсон отишао у Херцеговину код мајора Захарија Остојића где је остао скоро све до доласка пуковника Бејлија за шефа војне мисије. Са Бејлијем се Дража такође брзо сукобио, мада је овај био велики пријатељ четника и готово заљубљен у краља Петра II. И са генералом Армстронгом ствари су ишле врло тешко. Њега Михаиловић - како је већ наведено - у писму емигрантској влади у Лондону, упоређује са поднаредником, човеком који слепо извршава наређења!

Није тешко разумети због чега се Михаиловић сукобљавао са савезничким официрима - шефовима војних мисија. Зато што су били објективни и слали често неповољне извештаје о Михаиловићу, јављали о његовој неборбености против окупатора, колаборацији са окупатором и о искључивој борби против партизана. Они су били и обавезни као војници - а то је једно од примарних правила обавештајаца да до краја тачно и верно обавештавају своје претпостављене.

Из ове чињенице, не узимајући у обзир и друге околности, није тешко доћи до уверења да су извештаји ових високих официра за владу Велике Британије и војно командовање били докази о томе ко је ко у Југославији, ко води борбу против окупатора, а ко с њим сарађује. Сви ти докази, сви сукоби шефова британских војних мисија са Михаиловићем, оцене да четници не воде борбу против окупатора него само против партизана, настали су у четничкој Врховној команди, а не да су „скувани" у 50Е и код Кугелмана, једног од руководилаца те организације. Те извештаје нико није могао „фризирати", на чему толико инстинктива Американац Дејвид Мартин. Није могао из простог

разлога што су сви ти високи британски официри - и из Михаиловићеве и Титове команде - толико пута и лично реферисали представницима Заједничког генералштаба Британске армије, Форин офису, као и самом Черчилу и Идну.

Напомене

1. *ХронолоТија народноослободилачке борбе ЈуТославије 1941-1945*, стр. 39, 44, 47, 53, 61... Војноисторијски институт, Београд, 1964.
2. Зборник, НОР, том I, књ. 1, док. бр. 159, стр. 342.
3. А ВИИ, 33/9-1, 173.
4. А ВИИ, 19/1-1 н 2, 281.
5. Наредбу цитира Н. Миловановић, н.д. стр. 173. Види и Зборник XIV, 3, 143-145.
6. Факсимил депеше објавио Н. Миловановић, н.д. стр. 122.
7. Ј. Марјановић, н.д. стр. 112. Види и Зборник, XIV, 2, стр. 131.
8. А ВИИ, Ча, 12/1-22 и 14/1, 281, затим 11/3-2, 176.
9. АЈ (Архив Југославије), Фонд Владе Краљевине Југославије, 103-3-31.
10. Баркер Елизабет, *Британска политика на Балкану у ДруТом светском рату*, Загреб 1978, стр. 331-332.
11. Б. Латас и М. Целебџић, н.д. стр. 378-379.
12. А ВИИ, Ча, 20, рдг. бр. 36/3-1; Зборник XIV, 2, стр. 1008.
13. Цитирају Б. Латас и М. Целебџић, н.д. стр. 379.
14. Јован Ђоновић, *ТелеГрами Драже Михаиловића о енТлеским војним мисијама*, стр. 54-55.
15. Бранко Петрановић, н.д. стр. 413.
16. Зборник XIV, 3, стр. 905, 906.
17. Зборник, XIV, 3, стр. 909-910.
18. Аитони Идн, *Мемоари*, стр. 179.
19. Тито-Черчил, стр. 53-54

Дража саботира наредбе Вилсона о рушењу мостова на Ибру и Морави

Захтев - наредба генерала Вилсона од 9. децембра 1943. године. Цитиран у претходном одељку, посредством генерала Амстронга да Михаиловић сруши два моста - један на Ибру, други на Јужној Морави, како би извео макар неку ратну диверзију у „борби“ против окупатора, представља један од британских покушаја да га спасавају као некадашњег савезника. Али, Михаиловић је око тога правео читаву игру, често спектакуларну. Једноставно саботирао. И избегао рушење! О томе постоји низ докумената и то, највећим делом, из четничких извора.

Још од Михаиловићевог тешког испада према Великој Британији у говору у Горњем Липову, у Црној Гори у зиму 1943. године, његови односи са савезницима, посебно са Великом Британијом, почели су да се компликују, хладе и буквално руше. Било је потреса и раније, али отада - све иде низбрдо, истина не нагло и одједампут, али сигурно. Ти су се односи нарочито заоштрили још у јесен 1943. године. Све више је било доказа да четници колаборирају са окупатором, и да воде борбу само и искључиво против Народноослободилачке војске, која се цело време широм Југославије борила против окупатора. Међутим, Велика Британија је, преко амбасадора Стивенсона код југословенске избегличке владе, а нарочито преко својих војних представника у Михаиловићевим командама јединица, посебно у његовој Врховној команди, настојала да, „уразуми“ четнике и да их наведе на борбу против окупатора, а не да ратују против НОП. У томе је доста био ангажован пуковник Бејли (иначе миљеник и Михаиловића и краља Петра II), а далеко више, упорије и доследније, бригадир (односно генерал) Армстронг, који је као шеф мисије наследио Бејлија.

После Вилсоновог писма упућеног Михаиловићу да сруши два моста са тачно одређеним локацијама, настала је велика „игра“ и натезање. Михаиловић се пред савезницима, као правдао: није добио „наређење свог краља“, обећавао, али отезао, комбиновао. Чак је слао телеграме појединим командантима да припреме и руше те мостове, па о томе обавештавао Армстронга. Али, пошто обавести Армстронга, по-

шаље друга наређења тим истим својим командантима да „одложе” рушење, или да „чекају”! Па кад британски официри крену на одређени „терен”, наиђу - на отпор, промењена наређења?!

Књиге послатих и примљених депеша Михаиловићеве команде, (објављене у 14. тому, књ. 3, Зборника - четнички документи), пуне су телеграма о тим никад извршеним рушењима мостова. У њима је премного комбинација, противречности, замерки, прекора, чак и псовки и претњи између Михаиловића и његових команданата.

Тако, на пример, у депеши 654 од 13. новембра 1943. Михаиловић обавештава неколико својих команданата да ће „амерички пуковник Сајц, амерички капетан Менсфилд, британски потпуковник Хадсон и наш капетан Бора Тодоровић обићи ће ваше корпусе. Американцима изађите у свему на сусрет, а према потпуковнику Хадсону, званом Марко, бити веома неповерљив... Американцима и Енглезима ништа не говорите о борбама са комунистима. То сакриите.”¹

А потом, истог дана, у депеши број 655, опет се исказује „повећење Американцима”, а „неповећење” према Британцима. Депеша је адресирана на капетана Предрага Раковића (шифра „Пре-пре”), команданта 2. равногорског корпуса:

„Потребно је да британски генерал (Армстронг, пр. Ј.Р.) дође код вас тек пошто ваш терен прође амерички пуковник Сајц. Зато измишљајте све могуће разлоге да британски генерал дође тек после америчког пуковника. Разлози су: окупатор, паљевине, репресалије и све могуће остало”. (подвукао, Ј.Р.).²

После непуних десетак дана, 22. новембра 1943. Михаиловић депешира мајору Милошу Радојловићу (шифра ДО-ДО) команданту млавско-смедеревске групе корпуса, који је тада био задужен за рад у Банату, али је имао неке „контакте” са британским официрима, и поручује:

„Енглези су се стално интересовали за вас и тврдили како сте им обећали рушење пруге у долини Мораве и стално траже да им ја тај предлог одобрим”.³

Затим наставља да им је одговорио да Радојловић „нема под контролом никакве трупе и поручује:

„... Останите тамо и немојте долазити. Никаква подметања наши људи нису вршили већ Енглези и чувајте их се добро и никакве преговоре немојте водити. (подвукао Ј.Р.).” Немојте им уопште веровати у њихове дотуре материјала. Они су обични трговци за куповину људске крви и то за јефтину цену.”⁴

Дан раније, 21. новембра, мајор Радослав Ђурић (надимак - шифра Хе-Хе) јавио је Михаиловићу да је обавештен од шефа мисије у

његовом штабу да је био предвиђен дотур опреме и оружја у седам авиона, али је та акција обустављена, јер како је стајало у депеши „Каиро зна за мобилизацију против партизана”.⁵ Михаиловића је то разљутило, па је „отписао” Ђурићу у чисто „трговачком” стилу:

„На Солуну је постојала грчка изрека: Нема пари, нема трака трука. Према овоме ако нам не пошаљу авионе нећемо рушити објекте. Можете ову изреку казати њима у лице. Енглези су се сагласили са нама да за предвиђену нашу акцију има да даду авионе, понављам авионе са материјалом и опремом, онако како смо већ утврдили. Према овоме скрените им пажњу да одржавају реч, иначе ми нећемо одржавати реч у погледу акције...”⁶ Из овога следи једино могући закључак. Ако нам плате - рушићемо. Ако нам не плате - нећемо ратовати.

Нешто касније, 30. новембра, Михаиловић је писао „Лонгу”, односно команданту Тимочког корпуса потпуковнику Љубу Михаиловићу да британског мајора Ериха Гринвуда, који је „дошао да уништи наша села за неку ситну саботажу”, а не „да нас помогне у материјалу”, најуриште као кучку по мом наређењу... Понављам најуриште га као кучку и известите.”⁷

Однос према савезницима, и то онима који траже акције против непријатеља и помажу у томе, тотално је груб, чак примитиван. Као да је реч о догађајима и људима у неком афричком племену?!

Овакво Михаиловићево резоновање о савезничким официрима прешло је и на његове команданте. Тако „Хе-Хе”, тј. мајор Ђурић, 14. децембра пише Михаиловићу да су британски официри шпијуни и да „ми данас имамо легалне агенте енглеске у нашим редовима који познају боље ситуацију него ми”.⁸

Пуковник Драгослав Павловић („Зенит”) 12. јануара 1944. године, тражио је од Михаиловића да се изврши рушење моста на Морави, да га никако не треба одлагати:

„Прилике су овде такве да се задатак неће можда моћи извршити оног дана када ви наредите. Молим Вас да ми оставите одрешене руке за одређивање дана акције који ћу утврдити лично са Кесеровићем. Рушење ћемо моћи да извршимо најраније до 19.1. Извршење задатка сматрам, да никако не би требало одлагати.”⁹

Међутим, потпуковник Драгутин Кесеровић („Орел”) жалио се тог истог дана Михаиловићу да су код њега дошли потпуковник Драгослав Павловић (који је изгледа желео да се руше мостови како је тражио Вилсон) и британски мајор Гринвуд и да Павловић „категорички тражи да се изврши рушење”, а он, Кесеровић, каже како је „направио план за рушење, неће то да уради, већ да иде у другу акцију” са корпусом. Сад тражи поново наређење „како да поступи”.¹⁰ Као

да група минера, са обезбеђењем, не може да сруши мост на Морави. Стално је измишљао или инсценирао неке „неспоразуме“, заплете. Неће Михаиловић, па неће! Стално одлаже. Час изналази разлоге, час оштро прети, па и пита љутито - како се то нешто може планирати без њега? Под шифром „Зенит“, 21. јануара, строго забрањује рушење:

„Енглески ђен. Армстрог известио је да сте га обавестили да ће те ноћу између 20. и 21. јануара извршити рушење објеката. Ја сам наредио да се ово рушење одложи и да се само врши извиђање. Јавите у чему је ствар. Понављам рушење објеката не изводити док не наредим“.¹¹

Истини за вољу, Дража чак и да је хтео у то време (био је у селу Ба пред одржавање четничког конгреса - „Светосавски конгрес“) не би смео да руши мост, јер би Немци вероватно жестоко реаговали, поготову што су знали да се четнички конгрес одржава, чак и у коме месту, учеснике и одлуке. Хватали су све депеше и дешифровали. Али, у сваком случају Михаиловић рушење није хтео, нити смео уопште да изврши. Само је „возао“ Енглезе и своје команданте и у том свакако уживао. Занесењак, у ствари, несрећник, није знао да ће му се то осветити. Политички као да није умео да мисли.

Дуто Михаиловић „није остављао на миру“ свога некадашњег начелника штаба Врховне команде, а сада команданта Србије, Драгослава Павловића око заплета везаних за рушење моста на Морави. Чак му је приговарао, „да не види добро ситуацију“, „да пада под утицај енглеских официра“:

„Чувајте се утицаја на вас енглеских официра. Немојте се заводити њиховим лажима. Будите уверени да све што вам кажу све је срачунато и против нас. Будите уверени да ми боље видимо војно-политичку ситуацију од Вас. Ако желите да је видите дубље добро би било да дођете код мене да не бисте лутали у вашим решавањима...“¹²

И са „рушењем моста на Ибру“ Михаиловић је „играо исту игру“. Све преко мајора Радомира Цветића. Још 22. децембра 1943. године Михаиловић је наредио Цветићу да предузме мере извиђања моста који је требало рушити:

„У извршењу овог задатка унеси Швоваће и бриШански Тенерал АрмсШронТ са британским мајором Џексоном. ВојаЛуканевић снабдеће вас Шајно муницијом... Препорунује сеуиотреба петокраке звезде и летака проШив нас... Препорунује се да непријаШељ - Немци (са којима је Јаворски корпус сарађивао, пр. Ј.Р.) у Шо време добије шШо више ракије“¹³

Дакле, и кад би вршили рушење - не смеју да то чине као четници, јер су они немачки савезници, Лукачевић има писмени споразум са њима, него „под петокраком звездом“ и да се издају леци против „нас“, тј. против четника ?! Чак и народ не сме да зна, ако би они, не дај боже, извршили рушење моста! Плаши се од окупатора - да не прекрши споразум о сарадњи који је потписао Лукачевић. Плаши се и од народа - да нападне објекте који држе Немци.

Већ је прошао месец дана како је Михаиловић „наредио“ извиђање моста. Али и овде се игра и даље наставља. Цветић (шифра „Би-Би“) 21. јануара 1944. године може да се отресе тог „рушења“, па предлаже шефу - Михаиловићу:

„Задатак у вези са Арстрогом, најбоље би било да изврши нека друга јединица из другог корпуса, Кесеровић или Раковић, под видом комуниста док смо ми још на положају. А у погледу репресалија најбоље је и најпогодније, да се изврши сада, док смо ми ван нашег терена.“¹⁴

Цветића, као и Михаиловића, стално држи приа око моста. Хоће - неће. Не сме, па већ сутрадан, 22. јануара отписује Михаиловићу:

„Бригадир нестрпљив дошао к мени. Данас са корпусом крећем у правцу Драглице у потеру за комунистима. Молим, наредите да рушење, ако мора де се изврши, да то учини ппук. Кесеровић, који има прикупљено људство на мојој граници, пошто има и топове, а нарочито сада када се зна, да сам ја овамо. Ово због репресалија. У сваком случају под видом комуниста. Ако задатак мора да изврши корпус Јаворског, онда наредите да то изврши Студеничка, која је остала на терену, док сам ја овамо“.¹⁵

Јад и беда четничка? Нека то „умесго њих“ - изврше комунисти ?!

Михаиловић сутрадан, 23. јануара „одговара“ Цветићу, али не ко и како или када да „руши“ мост, него како да се пред Армстронгом то забашури, да се одложи, а одлагање да се, за сваки случај, пребаци на „опасност од комуниста“:

„Упутство за вас у вези са Армстронгом: Не треба се журити са повратком на свој терен да би се још за извесно време одложио напад на комуникације. Увек налазите изговор акцијом против комуниста. (подвукао Ј.Р.) Када будете општили са бригадиром Армстронгом, при томе увек изражавајте своју спремност да извршење задатка, чим одстраните опасност од комуниста. Армстронга држите што даље од борби са комунистима“.¹⁶

Претходно Михаиловић је наредио Цветићу да „бригадира Армстронга врати у Драгачево или на Голију“ - па да овај тамо чека.

Тога дана Михаиловић је упозорио потпуковника Мирка Лала-

товића, који је водио оперативне послове док је он био на конгресу у селу Ба, да је „јавио Цветићу да се Армстронг врати у Драгачево... ни- како да га не задржава код себе.", па да ће приступити „рушењу мо- стова чим отклони опасност од комуниста, „али да се много не жури са повратком..."¹⁷

Та „трка" са бригадиром Армстронгом, то његово мучење од стране Михаиловића се наставља. Чак 2. фебруара „Ханс" (Љуба Ми- хаиловић) обавештава да је од Армстронга, преко Гринлиса, добио де- пешу:

„Молим вас известите господина министра следеће: следио сам Цветића до Негбине, али Цветић је био више за напад. Нисам видео да су комунисти напали четнике. Нисам видео ништа страшно. Нема запаљених села. Јасно је да су партизани напали осовине (тј. Немце и Бугаре, пр. Ј. Р:), у Ивањици и после су партизани били гоњени".

Потом је Армстронг у депеши захтевао да „господин министар" нареди да се Кесеровић и Цветић врате за напад на пруге према дирек- тивама.¹⁸

Дража је маневрисао на све могуће начине, па је 4. фебруара обавестио пуковника Бејлија, односно наредио капетану Бори Тодо- ровићу, да га обавести да ће рушење мостова у долини Мораве и Ибра бити извршено чим то могућности дозволе, увек се извлачећи, „у што скорије време".¹⁹

Та је „игра" трајала и трајала. Све се одлагало у недоглед, а да се нико није усудио да каже Армстронгу - да четници неће да руше мостове. Неће да ратују против својих савезника - окупатора, са који- ма су у истом строју против Народноослободилачке војске Југослави- је, с њим имају још важећи споразум о сарадњи! Тако, 31. марта „члан штаба Драже Михаиловића" (нечитак је потпис у писму, пр. Ј.Р.) упо- зорава Предрага Раковића, команданта 2. равногорског корпуса, да „пази" на генерала Армстронга:

„ Гледај на сваки начин да избегнеш са њим сваки додир. Нека га прими неки од твојих заступника у Љубићу, с тим да му не говоре где се ти моментално налазиш..."²⁰

Све је, дакле, пропало. Све је била обмана. Михаиловић, изгле- да, није ни слутио да Енглези покушавају да га спасавају макар којом диверзијом на пругама, макар са два никад срушена моста. Није у сво- јој заслепљености и мржњи према народноослободилачкој борби умео ништа друго да види ни да трезвено процени. Британци покуша- вају да га на неки начин колико - толико извуку из блата колабораци- је, а њега прати тотална и војна и политичка кратковидост. Он је и друге своје команднте, сем оних чије су територије обухватале терене

око Ибра и Мораве (Павловића, Кесеровића и Цветића), наговарао да саботирају диверзије које су упорно предлагали и припремали британски официри, посебно у области Хомоља, односно Дунава и Ђердапа и на територији коју је контролисао Радослав Ђурић. Ђурића је депешом од 4. јануара упозорио - да Енглези руше - али без четничког обезбеђења:

„Енглези који су сада код Вас, а који толико инсистирају да сами врше саботаже, можете их пустити да сами то врше, али да их апсолутно нико од наших или из наших јединица не сме остуравати у току тих њихових саботажних акција” (подвукао Ј.Р.).²¹

Дакле, захтев да се руше мостови на Ибру и Морави - пропао је. Али није прошло много времена, па је пропао и Михаиловић.

Напомене

1. 36, т. XIV, књ. 3, стр. 148
2. Исто, стр. 148.
3. Исто, стр. 153
4. Исто, стр. 153.
5. А ВИН, Ча, рег. бр. 7/1 к. 276; 36 XIV, књ. 3, стр. 154, фус. 68
6. 36, т. XIV, књ. 3, стр. 154.
7. Исто, стр. 157
8. Исто, стр. 200
9. Исто, стр. 246
10. Исто, стр. 243.
11. Исто, стр. 269.
12. Исто, стр. 414
13. Исто, депеше бр. 844 и 847.
14. 36, т. XIV, књ. 3, стр. 290.
15. Исто, стр. 291.
16. Исто, стр. 319.
17. Исто, стр. 321.
18. Исто, стр. 333.
19. А ВИН, Ча, к. 276, рег. бр. 3/1.
20. 36, т. XIV, књ. 3, стр. 469.
21. Исто, стр. 335.

Ратне „црне мрље“ Слободана Јовановића

Отако је дошао на чело емигрантске Владе јануара 1942. године, др Слободан Јовановић, високи интелектуалац и бивши председник Српске академије наука, на све могуће начине величао је Михаиловића и његове четнике, служећи се и подвалама и фалсификатима, постао је његов обожавалац. Иако је емигрантска Влада непрекидно била оптерећена међународним трвењима, Јовановић је био некритичан према четничком команданту и његовој изразито шовинистичкој политици. Још у октобру 1941. године, као потпредседник владе мимо знања премијера генерала Душана Симовића, упутио је Дражи тајну усмену поруку (коју су му однели мајори Захарије Остојић и Мирко Лалатовић) и мимо знања енглеског обавештајца Билија Хадсона. У тој поруци Јовановић је од Михаиловића захтевао - *да никако не сарађује са Партизанима и од ТиШовим вођством на Јасицима да су они „наши Јавни непријатељи и њих Шреба уништити на сваком кораку“*. И даље, да се против партизана треба борити, а ослонити се на Недића, па чак и на окупатора! Ту поруку потврдио је и Драгиша Васић у својој изјави да је борба четника против народноослободилачког покрета поведена у „духу директиве наше Владе у Лондону“.¹ Михаиловић је оберучке прихватио ту Јовановићеву директиву, па је своје, у почетку строго илегалне везе са Недићевим представницима, па и са Немцима, наставио. Упутио је своје преговараче (обавештајце) пуковника Брану Пантића и капетана Ненада Митровића у Београд, који су му са Јозефом Матлом, капетаном АБ-ВЕРА, уговорили састанак са представницима немачке Команде Србије у Дивцима, 11. новембра 1941. године. Ускоро, после састанка са делегацијом Врховног штаба народноослободилачких партизанских одреда, коју је предводио Тито, 27. октобра у Брајићима, Михаиловић лично, 1. новембра, пише генералу Хинхоферу, команданту немачке 342. дивизије која је дотад била попалила ослобођену *Мачву и Јадар, и - Шражи муницију - за борбу против партизана!* Јовановићеву поруку Дража је брзо почео спроводити у дело, јер је оног истог дана, кад је тражио муницију од Немаца, повео огапту борбу против партизанских одреда, што је за српски (и не само српски) народ постало катастрофално. Нема аргумената да се у томе оспори Јовановићева злочиначка улога. То је била његова прва „црна ратна мрља“ из година ратне политике.

После те прве „црне ратне мрље“ Јовановић их је низао све гору од горе, све тежу од теже. На Михаиловићев предлог, Јовановић је у својству председника Владе и заступника министра војске, морнарице и ваздухопловства, априла 1942. године, „решио“ - „да изгубе чин и да се огласе за војне бегунце“ официри који су ступили у народноослободилачке партизанске одреде: пуковници Саво Оровић и Јаков Јака Авшић, потпуковник Веко Булатовић, мајор Бранко Пољанац, капетани I класе Арсо Јовановић, Велимир Терзић, Петар Ћетковић и Рудолф Сремшек и поручници Милета Дукић, Ратко Мартиновић и Никола Шекуларец. Ово Јовановићево решење донесено је само зато, практично тако испада, што наведени официри нису ступили под окриље колабораната окупатора, него, опет по Јовановићу, „зато што су издали краља и народ и прекршили војничку заклетву.“² Чудо једно, с којим правом Јовановић доноси такво „решење“ - кад је Краљевина Југославија званично потписала капитулацију, а да војска, конкретно официри, треба да „буду верни заклетви и краљу“, односно ономе ко је капитулирао?

То је била друга „црна ратна мрља“ Слободана Јовановића.

Током 1942. године добијао је бројна обавештења и упозорења са разних страна, из више извора, да Михаиловић и његови команданти широко и отворено колаборирају са Италијанима, Немцима, касније и са Бугарима. На та упозорења реаговао је благо или их је игнорисао. Милан Грол, један од министара у Јовановићевој влади, пише у свом „Лондонском дневнику“ на више места да је председник крио бројна документа, посебно она која су се односила на колаборацију са окупатором и љубоморно чувао поверљиве телеграме у кореспонденцији са Михаиловићем.³ Али, колаборација се није могла дуго скривати од чланова владе, поготову не од Енглеца који су добијали многа обавештења о томе из разних извора. Југословенска војска у отаџбини у тој години, нарочито у Далмацији и Лици и Црној Гори, добијала је велике количине муниције и оружја од окупатора, чак и минобацаче и топове, одећу, обућу, храну. У Србији његови бројни одреди су били „наслоњени“ на Недића, а тиме и на Немце, добијали разне врсте помоћи, а потпуно легализовани одреди, чак и плате. У Црној Гори та колаборација била је још драстичнија.

У бици на Неретви четници (њих око 12 хиљада) су у истом фронту са Италијанима и Немцима против Главне оперативне групе Народноослободилачке војске Југославије. Италијани и Немци у овој бици четницима „дају све“, како је Захарије Остојић извештавао Михаиловића. Превозе их возовима и камионима да „на време“ стигну у борбу. Чак су им Италијани бацали и храну из авиона. Дража у таквој ситуацији похваљу-

је своје поједине команданте за такве „заслуге“. И повлачи још горе позете. У време кад је Дража „до грла“ огрезао у колаборацији са окупаторима Јовановић прави највећу „црну ратну мрљу“. Предлаже генералу Де Голу, вођи Француског покрета отпора - да одликује „ђенерала Дражу Михаиловића“, обмањује Де Гола да је његов штићеник „проверени борац против окупатора?!“ И, на жалост, генерал Де Гол прихвата Јовановићев предлог без провере, па 2. фебруара 1943. године (у време најжешћих борби на Неретви) издаје своју „похвалну наредбу“ којом се похваљује „армијски ђенерал Драгољуб Михаиловић“. А то је била прева-ра, ноторна лаж. Шта више Де Гол је, опет по Јовановићевом предлогу, одликовао и најближе Михаиловићеве сараднике, међу којима и мајоре Захарија Остојића и Мирка Лалатовића. То је била једна од највећих Јовановићевих подвала савезницима, посебно Де Голу, али и сопственом народу. Да срамота буде још већа, и генерал Двајт Ајзенхауер, командант савезничких снага које су се искрцале у Северној Африци похвалио је Михаиловића (наравно, по Јовановићевом предлогу), чак као „борца који се непрекидно бори против окупатора?!“

Кад се свему овоме дода и Јовановићева здушна подршка Михаиловићевим „црним тројкама“ и његово упорно настојање да се фамозни спискови стављених под слово „3“ емитују преко лондонског Би-Би-Сија, опет се формира нова „црна ратна мрља“. И то толико злочиначка, толико срамна не само за њега него и за „домаћине“, Енглеze, који су је једно време прихватили, па је на време „скинули са дневног реда“, забранивши емитовање тих фантомских спискова.

Грол је веома добро „насликао“ Јовановића (у поменутом „Лондонском дневнику“), посебно његову безрезервну подршку Михаиловићу. Тако на Јовановићево „пецкање“ да ће га комунисти „које он брани“, првог „обесити“, Грол записује:

„Постоји опасност да се Дража све више и више припаја уз десницу у земљи и да заврши као Франко. Шта ћу ја рећи моме сину о свему томе? Шта о Дражи? Ту су у питању главе људи и судбина читаве земље...“⁵

У другом запису Грол бележи (датум 8. јануар 1944. године:

„Са ужасом се враћам на догађаје за ове две године и данас још је објашњавам каквом је то слабошћу мозга Слободан могао превидети идиотизам Дражиног држања, јасно непаметног, и јасно обележеног од свих разумних људи као таквога“?⁶

После свега неколико дана (12. јануара те године) о разговору са неколико министара, записује:

„Ја сам данас био отворен, и одлучан. Подвукао сам сгрехоту солидарисања краља и Пурића са Дражом и Недићем. Страхоте те мрачњачке белогардејске групе не можемо даље подносити без реакције.“⁷

Али, реакције није било.

Нешто касније Грол је записао врло неповољну „оцену“ о др Слободану Јовановићу:

„Све што зна - Слободан зна из књига, чак и материјалне ствари. Ништа није сазнао из искуства живота. О људима нарочито не... Неудобна писма сакрива у фијоку... Тако је поступао и са телеграмима Драже, које је крио, исто тако је покушао сакрити аферу са несрећним актом Војног кабинета (са његовим потписом) Богомилову, а и писмо Черчилово које никад ником није показао. Исто као и депеше Банове“⁸ (Ивана Шубашића, пр. Ј.Р.).

О др Слободану Јовановићу, као председнику и потпредседнику Краљевске владе, Милош Црњански у „Ембахадама“, писао је као о „Сека Перси“ емигрантског Лондона.⁹ Поред оцена које је о Јовановићу дао Грол, и ова из пера Црњанског, одсликава га у правој „величини“ у Другом светском рату.

И поред свега, др Слободан Јовановић је имао великог утицаја на Михаиловићево понашање, на његове одлуке. Практично, постао је његов идеолог. Дража је, то је познато, још док се није јавно огласио у народу, у рано лето 1941. - преко мајора Александра Мишића - ишао на поклоњење Николају Велимировићу, познатом присталици Љотићевих идеја, у манастир Љубостињу. Његове „директиве“ потом је допунио др Слободан Јовановић. „Постао је роб њихове филозофије“.

И напослетку, Јовановић је „најзаслужнији“ што је савезничка пропаганда још 1942. године, уз помоћ Константина Фотића у САД и чланова војног кабинета, посебно мајора Живана Кнежевића, почела да ствара лажни мит око Михаиловића - као „борца“ и некаквог „горског дива“. Тај мит Јовановић је „разрађивао“ и после завршетка Другог светског рата. Својим списима лажно је утицао на јавно мишљење у неким западним земљама. Михаиловића, доказаног колаборанта и команданта „црних тројки“, претварао је у „мученика“. Дизао га на српски Пантеон. Писао је чак да је Дража „дао свом народу све што смртни човек може дати!“¹⁰ Само из овог његовог чудовишног записа видљиво је докле је морално пао. За Дражу, који је све време рата водио борбу против сопственог народа, огрезао у колаборацији са окупаторима, који је креирао „црне тројке“ и своје четнике претворио у терористичку војску - тврдити да је „дао свом народу све што смртни човек може дати“, не само да је лаж, већ и глупост прве категорије. Краљ Петар II, како је записао Грол, кад је Слободан одлазио из премијерске фотеље, прокоментарисао је: „Глупи, матори старац“!

Милан Грол је био један од ретких министара у емигрантској влади који се често спорио са др Слободаном Јовановићем и његовом

политиком према Дражи. У „Лондонском дневнику“ налазимо бројне појединости када је Грол, већином неуспешно, протествовао против некритичног подржавања Драже, а посебно против „тројице мајора“ у војном кабинету, који су често водили политику и наметали се и министрима појединачно и влади. Грол се љути што су партизани названи „агентима Гестапоа“. На другом месту бележи:

„... Ето докле је догурала једна влада - да главну реч имају три мајора „Кнежевић, Зобеница и Рождаловски“. „Несрећни Кнежевић, најглупљи од свих, увртео је себи у главу да је Апис ове ере!...“

Грол је безуспешно иступао и против Јовановићеве честитке Дражи за нову 1943. годину - у којој је наведено да он држи „више од 30 непријатељских дивизија“ и пита се: „Да ли је било ичега паметнијег што се могло унети у честитку?...“ Али председник се понашао тврдокорно и самовољно и стално величао Дражу и све му одобравао, што ће на крају бити кобно по обојицу.¹¹

Зато, у време кад се Јовановић, истина као писац и научник, хвали и диже „до неба“, његова закулисна и прљава ратна политика не може и не сме да се изоставља. Нити да се крије тиме што се заобилази.

Као научник и писац, културни радник, доспео је високо.

Као политичар пао је ниско. Сам себе је увалио у политичку мочвару.

У сваком случају, историјска наука не може никако да пређе преко његових „црних ратних мрља“.

Сваку историјску личност, па и др Слободана Јовановића, наука цени по укупном раду и заслугама, оваквим или онаквим. Уосталом, историјска наука као најтачнија вага сваког мери објективно. Она ће, ако не у овом времену лажне идолатрије појединаца, то учинити непогрешиво.

Напомене

1. Никола Миловановић, *Драшша Васић*, стр. 58, „Нова књига“, Београд, 1986.

2. Бранко Латас и Милован Џелебџић, н.д. стр. 348.

3. Милан Грол, *Лондонски дневник*, стр. 312, „Филип Вишњић“, библиотека „Стремљења“, Београд, 1990.

4. Службене новине Краљевине Југославије у Лондону, 23.3.1943, стр. 25.

5. Милан Грол, н.д. стр. 490.

6. *ИсШо*, стр. 510.

7. *Исто*, стр. 512.

8. *ИсШо*, стр. 465.

9. *Исто*, стр. 526.

10. Радивој Цветичанин и Сава Даутовић, н.д. стр. 24.

11. М. Грол, н.д. стр. 206.

Како су се четници борили против окупатора

Када су и које борбе водили Михаиловићеви четници против окупатора? У доступним документима, чак нема ни Михаиловићевог позива на устанак. Једино борбе његових одреда у западној Србији и источној Босни, септембра и октобра 1941. - против Немаца у сарадњи са партизанским одредима су историјски верификоване. Међутим, Михаиловић лично тврди да је на то био приморан: да су комунисти ступили у борбу, па је морао и он!

Насупрот тим чињеницама, последњих година, понеко од домаћих, па и иностраних историчара, као и амерички публицист Дејвид Мартин, заљубљеник у четништво и огорчени противник НОБ, праве измишљени „спектакл“ о четничком тзв. ослобођењу Пријепоља и Вишеграда, септембра односно октобра 1943. године. Подаци са којима, на пример, оиерише Мартин не само да су непоуздани, него су „из рукава“! Те, у Пријепољу било око 1.500 Немаца, те, у борби погинуло око 200 Немаца! Опет, све „округле“, измишљене цифре. Само да би било спектакуларно.

А шта се догодило у Пријепољу 12. септембра 1943. године?

Који дан раније (то је било кратко време после капитулације Италије), једна мања немачка јединица дошла је у Пријепоље и разоружала италијанску јединицу. Немци су, уствари, били овуда „у пролазу“ за Прибој. Четници су их напали када су Немци већ били кренули из Пријепоља. „Предводио“ их је пуковник Бејли! Напали су их неорганизовано и претрпели велике губитке. У књижи „Сандак у НОБ“, публициста и борац Мирко Ђуковић о тој борби је забележио:

„Знатан број присилно мобилисаних људи у четнике, користећи мрак и шуму, побегао је из јединице. Напад на Пријепоље је извршен ноћу, између 11. и 12. септембра. У Пријепољу су се још налазили делови немачких јединица које су одлазиле у правцу Пљеваља. Ове немачке снаге, и муслиманска милиција дочекале су четнике ватром из митраљеза на улазу у варош. Четници су били приморани на повлачење. У повлачењу их је затекло јутро и Немци су против њих употребили артиљерију и нанели им велике губитке.

Немци су евакуисали Пријепоље 13. септембра. Пре тога су отворили италијанске магацине са оружјем које су поделили са Му-

слиманима... Тада су дошли до оружја и симпатизери НОБ. Тако наоружани они су изашли из Пријепоља и прикључили се Милешевском батаљону 3. пролетерске бригаде. Немци су магацин са остатком оружја запалили, затим су запалили магацин са намирницама. После одласка Немаца из Пријепоља, четници су ушли у варош..."¹

У другој својој књизи „Путовање у слободу“, Ћуковић је дневнички (јер читава књига је у ствари ауторов ратни дневник), под датумом 14. септембар, забележио:

„Четници су напали Пријепоље прексиноћ... Несрећно и невојнички. Улазили су у варош као најобичнија руља и то са музиком... Немци су били изашли из Пријепоља и пошли, делом према Пљевљима, а делом према Бијелом Пољу. Када су четници улазили у Пријепоље, варош је била празна, окупаторске трупе се нису налазиле у њој. Међутим, Немци су се предомислили и вратили се у варош са око 200 војника. Када су се увукли у варош, пијани четници су почели да одваљују врата од дућана и да пљачкају. Немци нису ни знали ко је упао у варош, па су осули ватру из пушкомитраљеза. Људи су падали као снопље (и четници и грађани) и крв је текла главном улицом. Ово причају они који нису били погођени, а успели су да се извуку из Пријепоља. Погинулих и рањених има много. Погинуло је много и наших симпатизера, све младићи..."²

Овде је погинуо и један командир чете из бригаде Вука Калаитовића. После борбе Калаитовић тог командира предлаже Дражи за „посмртно унапређење“, па у „образложењу“ наводи податке о борбама у којима је погинуо учествовао: све дотадашње борбе, Калаитовић их је навео преко 20, тај командир водио је против партизана, а само у једној јединој против Немаца је погинуо!³

Дрго сведочење налазимо у сећању Сташе Борисављевића, записано у књизи „Сведочења Милешеваца“:

„ ... Пуковник Бејли (који је дошао у Пријепоље после четника, прим. Ј.Р.) је седео у предсобљу са мојим укућанима када сам се вратио са Лима... Добаких мајци за леш Немца (кога је видела у Лиму, а то је био леш официра који је донедавно становао у Борисављевића кући, прим. Ј.Р.) и изразих веровање да је то био баш онај „наш официр“. Њој беше некако жао, као и мени и осталим укућанима, ако је стварно био он. Мајка исприча Бејлију како није хтео да оде док се са нама не поздрави и како је, можда, зато закаснио за својима, који су већ били оступили и тако изгубио главу. Мајка је то причала са много неких детаља, да дочара Бејлију ситуацију око овог Немца и зашто га жалимо. Али, у читавој тој причи пуковнику Бејлију као да нешто није било јасно. Своју недоумицу одмах је изразио неочекиваним питањем:

'Па, када су госпођо, Немци напустили ово место?'

'Дан у очи вашег уласка - одврати мајка.'

Бејли је био некако необично загладан у њу, као да и даље не разуме.

'Па, рекла сам како је, пред подне, тај „наш“ официр сам дошао да се поздрави и одјурио са својима на мотору... не знам можда је код лимског моста било још неких Немаца, који су га тамо чекали, али у месту их свакако више није било...'

'Немогуће', узврати Бејли. 'Ја сам слушао борбу све до пред зору, када су дошли код нас у село и јавили да се може ући у град! Зашто би се пуцало без разлога?'

'То се и ми питамо', одврати мајка. 'Мислим да је уопште овај напад био сувишан, јер су Немци ионако одлазили одавде.'

...Пуковников израз лица одавао је неку индигнацију. Веровао је дотле да су Немци били потиснути из вароши после озбиљне борбе са четницима, а сада је увидео да је то био четнички блеф..."⁴

И од четничког напада на Вишеград Дејвид Мартин - „дурбином“ из САД - је настојао да направи, кобајаги, подвиг.⁵ Наводи извештај који је Михаиловић упутно Константину Фотићу (тада амбасадору избегличке владе у Вашингтону). Михаиловић, поред осталог, наводи да је срушен мост на Дрини, дужине 150 метара, а да је у борби имао 21 погинулог и 30 рањених! Мартин од рушења тог моста прави своју „легенду“ и то квалификује чак као „највећу диверзију у Другом светском рату на тлу Југославије?!“ То је, најблаже речено, ординарна обмана и глупост. Мост је само био оштећен, али се преко њега и даље саобраћало. А распон моста није ни дуг 150 метара. Све је увеличано.

„Наши борци су, уз велике напоре, повезали једним комадом вишећег моста и осигурали прелаз преко Дрине нашим јединицама“ - забележио је Ћуковић.⁶

Колико су успешних диверзија дотад извеле јединице Народно-ослободилачке војске, то Мартина, као назови историчара, не занима? Како може да их превиђа и да прави тако произвољан и измишљен закључак? Познато је да су минери Краљевачког и Копаоничког НОП одреда 1941. године срушили више мостова на прузи Краљево - Косовска Митровица, па возови нису саобраћали читавих пет месеци. Познате су такође диверзије на прузи Сарајево - Коњиц у лето 1942. године. О томе врло убедљиво говори један извештај из усташке архиве. Ево само његовог мањег дела:

„Почетком јула 1942. године продрле су из Црне Горе јаке масе устаника у 3. зону коју су напустили Италијани. Између 4. и 10. јула

они су широким фронтом одсекли Коњиц - Блажуј прешли пругу Сарајево - Мостар, крећући се дуж немачко - италијанске демаркационе линије у правцу италијанске Словеније. Хрватске снаге за осигурање железнице су разбијене, сама пруга је разорена на многим местима и спаљено је 8 железничких станица са свим зградама. Тешко је оштећено 18 специјалних локомотива за пругу са зупчаницима и 7 других локомотива. Порушен је Лукач-мост са распоном од 52 метра и мост код Блажуја. Овим препадом банде су прекинуле једину везу између Херцеговине и осталих хрватских покрајина. Тек после два месеца успеће се да се том пругом успостави саобраћај и отклоне ове, за хрватску привреду, велике сметње..."⁷

У вези са том измишљеном Мартиновом тврдњом, о најјачој четничкој диверзији, није потребно спомињати колико и каквих диверзија су извеле јединице Народноослободилачке војске Југославије на Неретви, почетком 1943. године, па рушење великог моста на Пиви у јуну 1943. године, па диверзије у Хрватској, у Славонији, у Србији, да би се видела обмана. Мартинов закључак о тобожњој „највећој четничкој диверзији" је измишљен. То може да напише само неко ко нема ни мере ни укуса. Тако се све, па и ситница, што му иде у прилог диже у небеса. А друго, што не иде четницима у прилог, то се „заборавља" или прескаче!

Четници су 5. октобра 1943. године, извршили демонстративни напад на Вишеград (немачко-усташко-домобрански гарнизон), и то по налогу британско-америчке војне мисије при четничкој Врховној команди⁸ да би се савезнички официри, међу њима и генерал Армстронг, уверили да се и они тобож боре против окупатора.

Да је заиста тако сведочи и депеша Захарија Остојића од 16. новембра 1943. године:

„... Потребно је да се наше старешине што више залажу у борби и да што више маневрују, јер је британски генерал (Армстронг прим. Ј. Р.) добио уверење за целу војску од оног што је видео код Вишеграда. Он сматра да су наше јединице врло рђаво вођене и да не знају војну вештину, насупрот комунистима који су одлично вођени у овоме има много тачних запажања..."⁹

Четничко „ослобођење" Вишеграда, има на Мартинову жалост, и своје сурово наличје. Прерасло је у стравични четнички геноцидни злочин. Део тог наличја и Мартин, додуше, записује, али као појединост:

„ ... Неки војници отаџбинске војске су насумце убијали муслимане у Вишеграду..." И даље наводи да је потпуковник Сејц видео како један наредник баца „постарију жену муслиманку преко ограда мо-

ста" у Дрину. И наводи да је потпуковник Сајц „жестоко протестовао код „Лукачевића", који је одмах поставио наредника уз дрво и стрељао га..."¹⁰

Мирко Ћуковић, кад је посетио Вишеград, после бекства четника, пише о томе како су четници Драже Михаиловића „ослободили" тај градић:

„ ... Сад су четници спалили скоро цео град и извршили покољ над муслиманским становништвом. Покољ је био ужасан. Доводили су групе од по 50 до 100 жена, стараца, деце на мост, клали их и убијали на том мосту, затим бацали у Дрину... Док су једини овако радили, други су харали по кућама. Одсецали су главе женама и деци, па слагали у собе, по десет, по двадесет, па онда потпаљивали куће, пошто су их похарали... Нема више ни једне читаве муслиманске куће, нити има муслиманског становништва у њима..."¹¹

Каква је то била „отаџбинска војска" (како Мартин упорно назива четнике) и како је „ослободила" поједина места - добро се види из овога што се збило у Пријепољу, па и у Вишеграду. Сваки коментар је сувишан.

Ћуковић, поред осталог, наводи да је „рушење" моста био четнички маневар, јер су они „осигуравали одступницу Немцима, приликом напада на Вишеград"¹²

Ту заиста има нешто мутно. Јер, ускоро, четници склапају споразум са Немцима о заједничкој борби против јединица Народноослободилачке војске (В. Лукачевић, и други). А постоји и докуменат - да Лукачевић, преко команданта 24. бугарске дивизије, тражи муницију! То је прави „ратнички циркус". Четници данас, као нападају Немце у Вишеграду, а затим - све пада у воду - а после који дан - траже од њих муницију и добијају је! После тога потписано је још неколико споразума. Немци дају муницију, командују четничким јединицама итд. Потом 19. новембра, склопљен је споразум између команданта Југоисточка и мајора Војислава Лукачевића.¹³

Четници су кадгод имали чарке и са Бугарима. Наведен је раније и инцидент код Чегра, недалеко од Ниша у јесен 1943. године, због којег је капетан Младеновић писао изјашњење Михаиловићу! Почетком августа 1944. године четници су пресрели један транспортни воз којим су се Бугари извлачили из Србије и одузели им одела и муницију. Али, „стигло је наређење" да се то све врати Бугарима и да се пропусте да се некажњени врате у татковину!¹⁴

После позива Краља Петра II од 12. септембра 1944. године, преко британског радија Би-Би-Си, да се четници прикључе Народноослободилачкој војсци Југославије под командом маршала Јосипа

Броза Тита и поведу борбу против окупатора група четничких команданата (пуковник Захарије Остојић, потпуковник Петар Баћовић, мајор Војислав Лукачевић) и новинар Велимир Кривошић, формирала је тзв. Независну групу отпора и она је затражила да Михаиловић „нађе излаз“, да тражи од савезника „да упуте једног генерала“ да командује четницима, јер „под Титову команду неће“.¹⁵ Ти официри су веровали да ће се савезници искрцати у рејону Дубровника (а четници су објавили да су се већ искрцали), па су одлучили да крену у том правцу. Под командом Лукачевића четници су напали јединице 369. легионарске дивизије у Требињу, а он је после борбе преговарао са Немцима, па је касније разменио заробљенике - за бивше заробљене четнике - а заробљенике хрватске и муслиманске националности „мењао“ за намирнице за исхрану и санитетски материјал.¹⁶ У међувремену (тзв. Независна група националног отпора покушала је да ступи, преко бригадира Маклина, у контакт са генералом Вилсоном, па и са Врховним штабом НОВЈ. Маклин је са том Лукачевићевом понудом упознао Тита, а он је одредио да се четници у оперативном погледу морају потчинити штабу 2. ударног корпуса. Међутим, штаб 29. дивизије - из тог корпуса није прихватио никако ратне злочинце (Лукачевић, Остојић, Баћевић) како је записао Владо Шегрт.¹⁷ Ову четничку „акцију“ покренуо је Лукачевић. Он се, када је боравио у Лондону марта 1944. године на венчању Краља Петра II „договорио“ са британским обавештајцима (међу којима је био и пуковник Бејли), да припреми једну јаку јединицу „која би повела борбу против окупатора, па би се ставила под савезничку команду, кад се они искрцају у рејону Дубровника“. Међутим, Михаиловић је тај потез Лукачевића и других из „независне групе“ оценио као „авантуристичку акцију“¹⁸ што је она заиста и била.

Праве борбе сем спорадичних, појединачних препада у разним крајевима земље, четници нису водили против окупатора. Захтеви савезничких команданата на Блиском истоку и Средоземљу генерала Вилсона и Александра да четници руше комуникације, „молбе“ пуковника Бејлија и генерала Армстронга, па и „подсећање“ емигрантске владе на те захтеве били су узалудни.

Михаиловић је остао заробљеник стратегије атантизма (чекања), да савезници дођу на Балкан, да се искрцају на јадранску обалу, па да он „освоји власт“ и да тада „нападне окупатора“?! Та његова погубна стратегија, као и сарадња са окупаторима и терор над сопственим народом, одвели су га у коначну пропаст.

Напомене

1. Мирко Ћуковић, *Санџаку НОБ-у*, Београд 1984, „Нолит“ - „Просвета“, стр. 425.
2. Мирко Ћуковић, *Путовање у слободу*, Нова Варош 1979, СИЗ културе, стр. 508-509
5. Дико Пејатовић, документи у архиви аутора.
4. *Сведочење Милешеваца*, књ. 2, стр. 151, Општински одбор СУБНОР Пријеполје 1986.
5. Марин Дејвид, *Мрежа дезинформација*, „Просвета“, Београд, 1991, стр. 188-189
6. Мирко Ћуковић, *Путовање у слободу*, стр. 578.
7. Архив НДХ, VII, док. 178.
8. Наводи др Жарко Јовановић, н.д. стр. 207, према Васи Казимировићу, н.д. стр. 1020-1024.
9. 36. XIV, књ. 3, стр. 148-150 и фуснота 52. Четнички демонстративни напад на Вишеград посматрали су, поред бригадира Армстронга, потпуковник Сајц (САД) и генерал Мирослав Трифуновић, Михаиловићев делегат за Србију. Овај четнички напад, Радио Лондон је грешком, пригласио јединицама Народноослободилачке војске Југославије.
10. Мартин Дејвид, н.д. стр. 189.
11. Мирко Ћуковић, н.д. стр. 352-353.
12. *Исто*, стр. 532.
13. 36 XIV, к. 3, стр. 929-950
14. 36 XIV, к. 4, стр. 169-170
15. *Исто*, стр. 376.
16. *Исто*, стр. 352-353
17. Владо Шегрт, *Ратне успомене*, Београд, 1972, стр. 129.
18. 36 XIV, к. 4, стр. 425 и 588.

Черчил консултује Рузвелта и Стаљина, - војне експерте и најближе сараднике, о четницима

Када је реч о британском односу и укупном и коначном савезничком опредељењу за Дражу Михаиловића или за Тита, односно за четнике или за ослободилачку борбу коју је водила Народноослободилачка војска Југославије - треба подсетити на две чињенице. Прво и, пре свега Британци, касније и САД (једно време и СССР), мада су сви имали своје интересе, нису хтели дозволити да их Михаиловић толико дуго, у буквалном смислу речи „вуче за нос“. Избегава борбу против окупатора, усмерава је искључиво против партизана, а често сарађује са окупатором, док многе борбе партизана приписује себи. Савезници, нарочито Британци добијали су све више информација о стварној улози Михаиловића и његових четника - као неорганизованој, млитавој војсци која се не усмерава и не бори против окупатора. Посебно су биле неприхватљиве Дражине колаборације са Италијанима, али повремено и са Немцима, што је компромитовало савезничку одлучну борбу против фашизма. Једноставно, савезници нису више хтели да им, народски речено, Дража продаје рог за свећу. При томе треба рећи да су од почетка рата симпатије савезника, нарочито Британаца биле на страни Михаиловића.

Друга чињеница - Британци, односно савезници, нису ни лако ни брзо раскинули са Михаиловићем. Водила се око тога и дуготрајна и велика борба, у неким тренуцима чак и драматична. Черчил, Идн и други високи државници Британије водили су опсежне консултације лично и непосредно са бројним компетентним личностима, посебно са шефовима војних мисија и код Драже и код Тита. Тако се не може рећи да су, рецимо, ти извештаји пролазили корз СОЕ, па да их тобож „фризира“ Џемс Кугелман.

Председник Владе Велике Британије, то је већ споменуто, још априла 1943. године, жестоко је запретио председнику емигрантске Владе Краљевине Југославије у Лондону, др Слободану Јовановићу, да ће се његова држава одрећи Михаиловића и његових четника. Черчил је на крају ноте Јовановићевој влади, како је већ наведено, закључивао:

„Ви ћете видети да се може Показати Потребним да влада ЊеТово! величанства измени своју досадашњу Политику фаворизовања Генерала Михаиловића (подвукао Ј.Р.), а искључивање осталих Покрета отПора у ЈуГославији, уколико Генерал Михаиловић не Промени своју Политику и Према италијанском неПријатељу и Према својим јуГословенским земљацима који се одуПиру неПријатељу...“¹

То је било годину дана раније него што је Велика Британија напустила Михаиловића. Током 1943. године, Велика Британија је више пута - преко пуковника Бејлија, па преко генерала Армстронга, шефова британских мисија у Михаиловићевој Врховној команди, преко југословенске емигрантске владе - врло дуго настојала да одврати Михаиловића од сарадње са окупатором, да га приволи на било какав отпор према њему, али узалуд. Михаиловић је све то игнорисао и срљао у сопствену пропаст.

Поред других бројних консултација између британских врхунских државника, лично Черчил је предложио Идну консултацију војних експерата. Био је то последњи покушај „спасавања Михаиловића“. У личној белешци Черчиловој за Идну од 30. априла 1944. године, пре доношења коначне одлуке о раскиду са Михаиловићем, читамо и ове редове:

„Замолио сам пуковника Хадсона да у неколико реченица напише шта би он саветовао...“

Мислим да би Хадсон, Маклин и Бејли требало да заједно разТоварају у присуству некоТ официра као што су Холис (генераллајтант, секретар у Ратном кабинету, прим. Ј.Р.) или Јакоб (генералмајор, прим. Ј.Р.) да би нам дали неопходно сложено прихваћено, али целовито решење...“

Експерти су брзо реаговали. Већ 2. маја, један дан после Черчиловог захтева, састали су се са Орм Сергентом, помоћником државног подсекретара у Форин Офису и скицирали предлог за Черчилову одлуку која би се могла насловити - Југославија. У белешци коју су саставили после дуже дебате, поред осталог, записано је:

„У складу с белешком Министра Председника од 30. априла - 2. маја одржан је састанак... да би се расправила ситуација у ЈуГославији. Састанку су присуствовали: Стивенсон (амбасадор код Краљевске владе за Југославију прим. Ј.Р.), брТадир Маклин, пуковник Бејли, пуковник Хадсон, пуковник Прајс из уреда радноТ кабинета и Т. Макинс (помоћник министра резидента за Средоземље. прим. Ј.Р.)“²

Дакле, сви најважнији шефови мисија и код Драже и Тита, који су дуго били на „лицу места“, много видели, много сазнали, били су аналитички консултовани.

И процену наведених експерата, која је била у корист Тита, сем издвојеног мишљења пуковника Бејлија (он се залагао да се краљ Петар II хитно упути у Србију, да он отпусти „из службе“, тј. смени Михаиловића и „успостави сарадњу са Титом“), Черчил није прихватио као коначну. Извршио је још низ консултовања својих најближих сарадника, понекад то понављао више пута док није учврстио коначну одлуку. Мало је познато да је Черчил о одлукама које је доносио обавештавао председника САД Рузвелта, понекад и Стаљина. Слао им је чак и копије нацрта одлука. Према томе, одлуке није доносио сам, још мање - напречац, нити да је Тито, према др Ђуретићу, „превеслао“ Черчила!

Тек 24. маја 1944. Черчил је, у свом говору у Горњем дому, објавио да одлучно подржава Тита и да престаје давати помоћ Михаиловићу:

Објавили смо да снажно подржавамо маршала ТиШа збоТ њеТове херојске и непоколебљиве борбе прошив немачке војске. Шаљемо му и намеравамо му слаШи највеће моТуће количине оружја и успосШавиШи најШешњи додир с њим...

... РазлоТ да смо пресШали даваШи помоћ Михаиловићу оружје и подршку једноставан је. Он се није борио проШив непријаШеља, шШа вишеу, неки од њеТових поШчињених еу склапали споразуме са непријаШељем из којих су произлазили сукоби са снаТам маршала ТиШа...

После ових одлука западних савезника, пре свега Велике Британије, Дража је изгубио сваки углед у мађународним оквирима. У новој влади, после пада емигрантске владе Божидача Пурића у којој је Дража титулирао као „министар војске, морнарице и ваздухопловства“, у новој, коју је у јуну 1944. формирао бивши бан Хрватске др Иван Шубашић - Михаиловића није било.

Без међународне подршке Михаиловић се срушио у понор

Тако је Дража изгубио међународну подршку, а и код емигрантске владе и „званично“ све је кренуло у понор. Кроз три месеца, 29. августа, краљ Петар II, на предлог избегличке Владе Краљевине Југо-

славије, одузео је команду Михаиловићу над четницима, укинуо његову Врховну команду и признао маршала Тита за јединог „вођу југословенских снага отпора". Већ сутрадан, Тито је, у својству председника Националног комитета ослобођења Југославије и Врховног команданта Народноослободилачке војске Југославије, упутио позив свих хрватским и словеначким домобранима, четницима и припадницима других непријатељских оружаних формација да напусте окупатора и пређу на страну НОВЈ. У позиву се каже да ће сви они који се после 15. септембра 1944. године затекну у квислиншким војним формацијама бити изведени пред ратни суд и као издајници народа најстроже кажњени. Мада је сличне позиве Тито упућивао и више пута дотад, овај позив је био везан и за одрицање краља Петра II од Драже и позив четницима да се ставе под Титову команду.

Ускоро, краљ Петар II у свом говору који је Радио Лондон емитовао 12. септембра 1944. године позвао је све Србе, Хрвате и Словенце да се ставе под команду маршала Тита!

„ У овим судбоносним и великим данима за Југославију, Позивам све Србе, Хрвате и Словенце да се уједине и Прикључе Народноослободилачкој војсци, која је једнодушно Признала од наших великих савезника: Велике Британије, Совјетског Савеза и Сједињених Држава Америке. Сви они који се не одазову овом мом Позиву, у циљу интешерног своја народа и његове будућности и који осуђују уз окупацну, неће моћи да се ослободе издајничког жта, ни Пред народом, ни Пред историјом” (подвукао Ј.Р.)⁴

Дакле, од тада Драгољуб Дража Михаиловић више ни званично, ни легитимно, не представља никога. Буквално - никога! Одрекли су га се емигрантска Влада Краљевине Југославије (којој је од јуна те године др Иван Шубашић на челу), одрекао га се и краљ Петар II, није више био у тој Влади, његова команда је укинута.

Али, Михаиловић је, иако напуштен од свих, остао тврдоглав. Као и раније у својим одлукама био је хаотичан, неодлучан, што народ каже - није знао шта хоће. У Србији је почео спроводити својевољне „опште мобилизације", понегде уз црквена звона (Прањани и друга места)! У народу се осећало скоро расуло четника у Србији. почео је хаос. Али он и даље заваљава и себе и потчињене, па и даље свако своје наређење завршава реченицом: „Чича (тј. он, Дража) зна шта ради..." А очигледно је било да његова „ствар" пропада. Обманивао је и себе и своје четнике - да, по договору савезника, „Руси неће прелазити прско Саве и Дунава", да ће у рат ући Турска. да ће се западни савезници искрцати у Далмацији! Све његове процене биле су утопија.

Ишао је из пораза у пораз. Његове „елитне“ бригаде и назови корпуси у Србији, најпре су потучени на Буковику - јула, на Копаонику - августа, а потом на Јеловој гори - септембра 1944. године. И уско-ро се, неминовно и са остацима својих четника, повукао у Источну Бо-сну, сарађујући, сада најотвореније, и са окуиатором (договори у Го-поли), и Недићем (састанак у Ражани) и Љотићем. Уз њега је још шеф војне мисије САД пуковник Мак Даул (званично он „спасава“ америч-ке авијатичаре), и неколико угледних политичара у емиграцији: реци-мо Константин Фотић, бивши амбасадор у САД и Живко Топаловић у Италији. Али ни отуд нема никакве вајде. Неминовно расуло остата-ка Дражиних четника је питање дана. Један од последњих покушаја његовог Националног комитета (основаног августа 1941. године) је такође пропао. Почетком марта национални комитет састао се у селу Кожухама код Добоја да предложи Михаиловићу да оконча сарадњу са Немцима и да покуша да сарађује са Титовом владом. Дража није хтео ни да иде на састанак, па је Национални комитет дошао код ње-га, али он није о томе хтео ни да разговара, чудећи се зашто су му та-ко нешто уопште предлагали. У тим последњим трзајима Дража је слао емисаре чак и Анти Павелићу и кардиналу Стенинцу. Долазили су му и емисари од Димитрија Љотића, који се са својим Српским до-бровољачким корпусом (СДК) налазио у Словенијк - с понудом да од-мах крене на запад и да прими команду над четницима, СДК и слове-начком Белом гардом. Чак је слао и своје емисаре у Штаб генерала Лера у Загреб. тобож да преговарају о Леровој предаји западним саве^{ТМ} аницима, али пошто је он одавно престао бити било каква „марка“ и за Немце и за савезнике, од тог покушаја није било ништа.

Натшене

1. Тито-Черчил, стр. 140.
2. Винстон Черчил. *Друти свеШски рат*, V том. стр. 457.
3. ТиШо-Черчил, стр. 468.
4. Зборник, т. XIV, књ. 4, стр. 1041.